

Tomisław Giergiel
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

Clio na Jego drodze - Józefa Szymańskiego „Nauki pomocnicze historii”

Clio on His way – Auxiliary sciences of history of Jozef Szymanski

Annotation: The article presented the role played by the manual of Jozef Szymanski of the auxiliary sciences of history in the life of this scholar and the „Lublin school of auxiliary historical sciences”, which he created. The book grew out of the author’s extensive scientific interests, constantly developed and deepened, in accordance with the theory developed by him and contained in the manual. The article discusses the fate of the manual in the context of political situation, which greatly influenced the possibilities of publishing before 1989 and limitations in the publishing and free practice of science. The article also presented the philosophical basis of the book and the circle of inspiration in the methodological discourse.

Keywords: auxiliary sciences of history, Jozef Szymanski, history workshop, teaching, coursebook

Клио на Его пути – Юзефа Шиманского «Вспомогательные исторические дисциплины»

Аннотация: В статье представлена роль пособия Юзефа Шиманского для вспомогательных исторических дисциплин, в жизни этого ученого и для Люблинской школы вспомогательных *исторических* дисциплин, которую он создал. Книга является результатом обширных научных интересов автора, которые постоянно развивались и углублялись в соответствии с теорией, которую он разработал и поместил в учебнике. В статье обсуждаются судьбы этого учебника в контексте политической ситуации, которая в значительной мере влияла на возможности и ограничения публикации до 1989 г. и на свободу научной деятельности. Кроме того, в статье представлены также философские основы работы и круг вдохновений в методологическом дискурсе.

Ключевые слова: вспомогательные исторические дисциплины, Юзеф Шимански, мастерская историка, дидактика, пособие

Profesor Józef Szymański w wielostronnej i wieloaspektowej twórczości naukowej najwięcej uwagi poświęcił naukom pomocniczym historii. Wybitnym osiągnięciem, na miarę europejską, jest wielokrotnie wznawiany i uzupełniany podręcznik akademicki pt. *Nauki pomocnicze historii*. Wyrósł on na niwie własnych doświadczeń badawczych i dydaktycznych Profesora na polu poszczególnych nauk pomocniczych, a zwłaszcza: epigrafiki, geografii historycznej, paleografii, chronologii, kodykologii, sfragistyki, nauki o znakach władzy i prawa, heraldyki¹, edytorstwa, dyplomatyki, ale również innych dyscyplin źródłoznawczych, których nie zaliczał do kanonu nauk pomocniczych, jak ikonologii, propozografii czy biografistyki. Nie jest to, jak wiemy, zamknięty katalog pól badawczych, które uprawiał².

Przedstawiając walory metodyczne podręcznika należy zauważyć, że wynikały one z potrzeby zwrócenia nauk pomocniczych w kierunku źródłoznawstwa i zaadaptowania metody źródłoznawczej. To podglebie najpełniej ukazał Piotr Dymmel w rocznikowej refleksji. Napisał on, że Józef Szymański „wykazał przygotowanie warsztatowe i cechy badacza otwartego na zagadnienia źródłoznawcze” już w 1966 r. w opublikowanej rozprawie o rękopisie reguły akwizgrańskiej.

Studia analityczne i edytorskie nad katalogami dostojników kościelnych wzmocniły to przekonanie, podobnie jak i inne prace nie mogące się odbyć bez podjęcia szczegółowych kwestii z zakresu nauk pomocniczych historii. Przejście na nowe pole badawcze ułatwiała też naturalna zdolność łączenia „mediewistycznej” analizy źródłowej z ogólniejszą problematyką i refleksją historyczną. Przy ujmowaniu badanych zagadnień nieobca mu też była interdyscyplinarność, szczególnie ważna w integralnym widzeniu złożonej struktury dyscyplin źródłoznawczych³.

Ukazanie się w 1968 r. pierwszego wydania podręcznika „stało się w rodzimej historiografii swego rodzaju sensacją. Mało kto oczekiwał, że po nowoczesnej syntezie tych nauk pióra Aleksandra Gieysztor, z roku 1948, i przy pewnym zaniedbaniu uprawiania ich rozległego pola, w dwa dziesięciolecia później podjęta zostanie nowa, udana próba podsumowania stanu badań w postaci podręcznika. Wyrósł on z osobowości twórczej autora, zawsze jednak czulego na potrzeby i doświadczenia dydaktyki uniwersyteckiej”⁴.

¹ T. Giergiel, *Dorobek naukowy w zakresie heraldyki polskiej Józefa Szymańskiego*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, 2018, nowej serii t. XVII (XXVIII), s. 197-206.

² Rolę podręcznika Józefa Szymańskiego w rozwoju nauk pomocniczych historii zaakcentowali ostatnio m.in.: M. Dorna, *Koncept nauk pomocniczych historii od Johanna Christopha Gatterera do Józefa Szymańskiego. Zarys problemu*, [w:] *Stilo et animo. Prace historyczne ofiarowane Profesorowi Tomaszowi Jasińskiemu w 65. rocznicę urodzin*, red. M. Dorna, M. Matla, M. Sosnowski, E. Syska, przy współpr. W. Barana-Kozłowskiego, Poznań 2016, s. 541-549 oraz W. Kowalski, *Od krytyki erudycyjnej do historii idei? Nauki pomocnicze historii a historia intelektualna w Polsce po drugiej wojnie światowej*, [w:] *et quorum pars magna fui... Księga pamiątkowa poświęcona profesorowi Zbigniewowi Janowi Góralskiemu*, red. W. Kalwat, A. Penkalla, Kielce 2003, s. 213-224.

³ P. Dymmel, *Profesor Józef Szymański*, [w:] *Drogą historii. Studia ofiarowane profesorowi Józefowi Szymańskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, pod red. P. Dymmela, K. Skupieńskiego i B. Trelińskiej, Lublin 2001, s. 11.

⁴ Tamże.

Były to, jak wiadomo, doświadczenia zebrane w pracy na trzech uniwersytetach. Profesor dydaktykę uprawiał w latach 1962-2010. Nigdy nie zapominał, że sam był studentem. Nie chodzi tu o anegdoty ze studiów, które przytaczał, ale jego wspomnienia o mistrzach uniwersyteckich, zawsze pełne uwagi i szacunku. O ile w zakresie historiografii, czy bibliografii można wśród tych mistrzów wymienić: Mieczysława Żywczyńskiego, Andrzeja Wojtkowskiego, czy Jerzego Kłoczowskiego, to w dziedzinie nauk pomocniczych jego mentorem był Aleksander Gieysztor. Nie ma lepszego punktu odniesienia do podręcznika nauk pomocniczych historii Józefa Szymańskiego niż podręcznik Aleksandra Gieyszтора, znacznie rozwijający metodologię nauk pomocniczych i wprowadzający elementy źródłoznawstwa i interdyscyplinarności, czerpiąc w tym zakresie od Floriana Znanińskiego, twórcy socjologii humanistycznej, na którego Gieysztor się powoływał⁵.

Przemiany w postrzeganiu nauk pomocniczych, rozumiane jako wykroczenie poza wąsko rozumianą formalistyczną krytykę autentyczności źródeł w stronę szerszego ich objaśnienia jako zjawiska kulturowego, do którego przyczynili się również Stanisław Kętrzyński, Kazimierz Tymieniecki i Jadwiga Karwasińska, otworzyły drzwi do przekształceń metodologicznych w polskich naukach pomocniczych i umożliwiły odchodzenie od poglądów szkoły historyczno-prawnej w naukach pomocniczych historii, jak również od pozytywistycznej koncepcji tzw. encyklopedii nauk pomocniczych. Profesor Szymański szeroko czerpał z tych koncepcji – sam uprawiał historię historiografii, w której to dziedzinie nie stronił od ocen osiągnięć historyków. Analiza tych przemian i określenie miejsca jakie w nich zajmuje model Józefa Szymańskiego znalazła się w artykule pióra Krzysztofa Skupieńskiego, pod tytułem „Istota nauk pomocniczych historii a miejsce archiwistyki – poglądy Józefa Szymańskiego i lubelskiej szkoły nauk pomocniczych historii”⁶.

Ścisła współpraca Józefa Szymańskiego z pokoleniem, które zdobywało stopnie naukowe po wojnie: Brygidą Kürbis, Antonim Gąsiorowskim, Zygmuntem Sułowskim, Tadeuszem Menclem, Barbarą Trelińską, Ryszardem Kiersnowskim i innymi pracownikami IH PAN udoskonaliła jego podręcznik. Pierwsze wydanie podręcznika z 1968 roku miało formę skryptu dla eksternistów wydanego przez Wydział Humanistyczny UMCS. Niedługo po wydaniu rozpoczęły się kłopoty Profesora na uczelni, związane z naciskami politycznymi. Wiąże się z nimi ciekawa historia mówiąca o próbie zniszczenia nakładu owego skryptu, jak żądała egzekutywa PZPR Wydziału Humanistycznego UMCS. Jak opowiadał Profesorowi rektor UMCS G. L. Seidler, sprzeciwił się on tym pomysłom, stwierdzając: „nie będę zapalał stosów niszczących książki, bo nie jestem hitlerowcem”⁷.

⁵ A. Gieysztor, *Zarys nauk pomocniczych historii* Warszawa 1948. t. 1, s. 2. (F. Znaniński, *Ludzie teraźniejsi a cywilizacja przyszłości*, Lwów-Warszawa 1934; *The Method of Sociology*, Nowy Jork 1934. Główne dzieło: W. Thomas, F. Znaniński, *The Polish Peasant in Europe and America*, 5 vol., Boston 1920-22 (*Chłopi polski w Europie i Ameryce*, 1976).

⁶ K. Skupieński, *Istota nauk pomocniczych historii a miejsce archiwistyki – poglądy Józefa Szymańskiego i lubelskiej szkoły nauk pomocniczych historii*, [w:] *Pomocné vědy historické v současné historiografii a archivnictví*, Praha 2018.

⁷ J. Szymański, *Clio na mojej drodze*, „Wiadomości Uniwersyteckie” 2010, nr 3-4, s. 19-20. też samo: „Res Historica”, T. 30 (2010), s. 207-210.

W kolejnych wydaniach zmieniała się konstrukcja, wstęp a nawet tytuł, który w roku 1972 i 1976 brzmiał: *Nauki pomocnicze historii od schyłku IV do końca XVIII w.* Podręcznik w sumie miał pięć różniących się od siebie wydań. Ostatnie z nich – wydanie piąte miało miejsce w roku 2001. Dla porządku dodajmy, że po roku 2001 podręcznik był drukowany już bez zmian: w roku 2002, 2004, 2006, 2008 i 2009. Podręcznik do roku 1985 doczekał się czternastu recenzji, w tym sześciu zagranicznych. Wiele z nich wpłynęło na układ i treść książki, choć Profesor nigdy nie pisał replik i nie wdawał się w dyskusje – niektóre recenzje były dość krytyczne. Co ciekawe piąte wydanie, choć zmienione nie doczekało się recenzji, jak również następne nie zmienione także nie były recenzowane.

Podręcznik zmieniał się, jak napisał P. Dymmel: „Jego doskonalenie pozwoliło odejść od tradycyjnie pojmowanej służebnej roli dyscyplin pomocniczych w kierunku interpretacji źródłoznawczej z nowocześnie konstruowanym kwestionariuszem badań semiologicznych i historii kultury”⁸. W wyniku porównania wszystkich wydań należy stwierdzić, że ten „kierunek interpretacji źródłoznawczej” zarysował się już mocno w pierwszym wydaniu, i jako „fundament założycielski” już się nie zmieniał. Wydaje się, że w pierwszym wydaniu Profesor był bliski przyznać źródłoznawstwu znamiona osobnej nauki, lecz już w kolejnych uznał, że źródłoznawstwo dąży „do określenia się jako nauka, ale zdaje się być metodą – w zakresie krytyki i analizy historycznej”. Zadania jakie stoją przed źródłoznawstwem zostały określone w pierwszym wydaniu i co ciekawe, nie zostały zmienione do ostatniego wydania. Są następujące: „[źródłoznawstwo] powinno się zająć przede wszystkim klasyfikacją spuścizny źródłowej badanego regionu geograficznego w pewnym okresie historycznym, szukając głównie warunków powstawania określonych typów źródeł oraz ich oddziaływania na dalszy rozwój procesu historycznego”⁹. Tym samym Profesor odrzucił traktowanie tej metody jako odrębnej nauki pomocniczej historii. Warto zwrócić uwagę na zakładaną „terytorialność” problemu wynikającą z przyznawania ogromnej roli kontekstowi historycznemu – odpowiednikowi procesu historycznego. Przy tym należy zauważyć, że problem stosowania nauk pomocniczych w badaniach regionalnych nie został rozpoznany, a dotychczasowe próby są niezadawalające¹⁰. Według Profesora bez zrozumienia kontekstu historycznego nie będzie możliwe ustalenie wartości informacji zawartej w źródle, analiza formy i treści, genezy i kompozycji, które składają się na wspomnianą i swoiście rozumianą klasyfikację spuścizny źródłowej.

Z drugiej strony Profesor – nie traktował źródłoznawstwa jako nauki tylko o gatunkach źródeł. Na ostatnim Kongresie Mediewistów dr hab. Paweł Stróżyk przedstawił referat: *Źródłoznawstwo a nauki pomocnicze historii we współczesnej refleksji historycznej*. Stwierdził że aktualnie w historiografii funkcjonują cztery teorie źródłoznawstwa, autorstwa: Brygidy Kürbis, Józefa Szymańskiego, Tomasza Jasińskiego i Pawła Stróżyka. Dłuższa, dwu dniowa dyskusja wywiązała się na ten temat miejsca podręcznika w obecnym stanie nauk pomocniczych historii w dniach 24-25 maja 2018 r. w trakcie Sympozjum: *Znaczenie i miejsce nauk pomocniczych historii w naukach historycznych* w Instytucie Historii UAM w Poznaniu.

Aby rozpoznać i zrozumieć wszystkie aspekty teorii źródłoznawstwa Józefa Szymańskiego nie można poprzestać na wstępie do podręcznika. Wyzwania stawiane przed źródło-

⁸ P. Dymmel, *Profesor Józef Szymański*, s. 12.

⁹ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2001, s. 17.

¹⁰ Przykładem jest artykuł M. Stolarczyka, *Nauki pomocnicze historii w badaniach dziejów regionalnych*, [w:] *Metodologiczne i dydaktyczne problemy historii regionalnej*, red. J. Półciwiatek, A. Zielecki, Rzeszów 1977, s. 47-92.

znawczym charakterem nauk pomocnych historii i ich rola w integrowaniu wiedzy o przeszłości w pełni zostały sprecyzowane w artykułach J. Szymańskiego, zwłaszcza: „Dzielić czy integrować nauki pomocnicze historii”, oraz „Odchodzenie od pozytywistycznego modelu nauk pomocniczych historii” i w jego przewodniku metodycznym wydanym w Poznaniu w roku 1977¹¹. Po raz pierwszy postulat „integrowania” nauk pomocniczych historii został zamieszczony w artykule Franciszka Bronowskiego i Barbary Krzemieńskiej z 1959 r. opublikowanym w „Studiach Źródłoznawczych”¹². I zapewne stamtąd został przez Profesora zaczerpnięty.

Wracając do podręcznika – w wyniku porównania wszystkich wydań okazało się, że fragment mówiący o zadaniach źródłownawstwa nie był zmieniany, a cały podrzdział był bardzo stabilny, choć został rozbudowany poprzez prezentację znanych Profesorowi teorii źródłoznawczych i włączenie elementów teorii B. Kürbis, mówiącej o konieczności ukazania warunków powstawania określonych typów źródeł, jak i ich oddziaływania na dalszy rozwój procesu historycznego¹³. Nie zostało dotąd dostrzeżone, że wspomagając się nowoczesnymi teoriami Profesor wzmiankowanymi publikacjami przygotował polskie nauki pomocnicze historii pod względem metodologicznym, na przyjście i rozkwit postmodernizmu, którego przedstawiciele przekreślają możliwość historycznej interpretacji źródeł. Wszak Franklin Rudolf Ankersmit stwierdził, że „źródło nie wiedzie do przeszłości, ale do innej interpretacji przeszłości”. Z kolei Guy Lardreau uznał, że „historia jest spowitym przez sen ulotnym wspomnieniem, tekstualnym całunem utkany z materii naszych marzeń”¹⁴. Fakt iż Józef Szymański „trzymał się mocno na ziemi” nie świadczy o tym, że nauki pomocnicze historii zostały zaimpregnowane i nie wykazały otwartości na nowe trendy. Jako przykład należy zauważyć, że Profesor wysoko ocenił postulat wprowadzenia w krąg nauk pomocniczych źródeł historiograficznych i materialnych. Warto tu także przytoczyć autorefleksję Profesora na temat stosowanych przez niego paradygmatów (przy okazji wydania przedruków jego artykułów):

Są to bowiem artykuły oparte o metodologię szkoły historyczno-prawnej i poszukiwania nowego dla nich miejsca wobec np. personalizmu, fenomenologii, neopozytywizmu czy modernizmu. Są one także wynikiem zmieniającej się i rozszerzającej problematyki, uprawianej przez polskich historyków, najczęściej dalekich od materializmu historycznego, programowo przecież odrzucającego nauki pomocnicze historii, gdyż zawsze uchą one krytycznego spojrzenia na dzieje i źródła, które pozwalają je, jak mówił Joachim Lelewel, poznawać¹⁵.

Niewątpliwie zdanie to można odnieść również do podręcznika.

¹¹ J. Szymański, *Dzielić czy integrować nauki pomocnicze historii*, „Historyka. Studia Metodologiczne” 9, 1979, s. 3-16, tenże, *Odchodzenie od pozytywistycznego modelu nauk pomocniczych historii*, w: *Pamiętnik XII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich*, cz.1, Katowice 1979, s. 75-82 tenże, *Nauki pomocnicze historii do końca XVIII wieku. Przewodnik metodyczny*, Poznań 1977, s. 5-10.

¹² F. Bronowski, B. Krzemieńska, *Z zagadnień źródłownawstwa w nauce radzieckiej*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 4, 1959 r. s. 125-134.

¹³ B. Kürbis, *Metody źródłoznawcze wczoraj i dziś*, „Studia Źródłoznawcze”, 24, 1979, s. 85.

¹⁴ A. Radomski, *Czy jest możliwa historyczna interpretacja tekstów źródłowych?*, w: *Tekst źródła. Krytyka. Interpretacja*, pod red. B. Trelińskiej, Warszawa 2005, s. 17-18.

¹⁵ J. Szymański, *Clio na mojej drodze*, „Wiadomości Uniwersyteckie” 2010, nr 3-4, s. 19-20 – list napisany do uczestników promocji książki J. Szymański, *Opera minora selecta*, redakcja i opracowanie T. Giergiel i B. Trelińska, Warszawa 2009.

Żeby zakreślić krąg wzajemnych inspiracji w dyskursie metodologicznym można wrócić do wstępu do podręcznika A. Gieysztora. Przeczytamy tam:

Czy i w jaki sposób można na podstawie źródeł odtworzyć przeszłość? Praktyka historiografii daje odpowiedź twierdzącą, że mimo całej przypadkowości i fragmentaryczności przejętego zasobu źródeł oraz mimo niekorzystnych dla poznania historycznego ich cech jako wytworów psychofizycznych - możliwe jest na ich podstawie skonstruowanie przedstawienia, odpowiadającego prawdziwym i rzeczowym stosunkom między zdarzeniami w przeszłości¹⁶.

To pokazuje rolę nauk pomocniczych w przebiegu poznania historycznego¹⁷. To „zespół dyscyplin uzasadniających prawdy o źródłach historycznych”¹⁸. Ich zadanie to analiza i interpretacja owych źródeł. Profesor wyraził to w następujący sposób: „dyscypliny te są związane z etapem heurystyki historycznej... najogólniej nauki pomocnicze mają za zadanie zbieranie, opracowywanie i systematyzowanie źródeł historycznych pewnego typu jednak na etapie krytyki źródłowej”. Tomasz Jasiński napisał niedawno, że jest to najpełniejsza definicja nauk pomocniczych historii¹⁹. W jej duchu Józef Szymański uprawiał nauki pomocnicze, a więc stosował je zgodnie z wypracowaną przez siebie i zawartą w podręczniku teorią. W tym wszystkim wyrażają się wysokie walory naukowe podręcznika²⁰. „Odpowiada on potrzebom warsztatu studenta historii i historyka-badacza w zakresie klasycznych umiejętności krytyki źródeł, ale kieruje także uwagę na obszary pokrewne przynależne do historii kultury artystycznej i duchowej w ogóle”²¹. Cechą tą niekoniernie odznaczają się nowe próby ujęć podręcznikowych. Za przykład należy podać nowy podręcznik uniwersytecki opracowany przez trzech słowackich badaczy o koncepcji łączącej tradycyjne ujęcie dziedziny nauk pomocniczych historii z treścią zorientowaną na potrzeby muzealne. Jest to podręcznik o układzie edytorskim, u nas szerszej nie stosowanym. Odznacza się on bardzo skondensowaną treścią, do czego zapewne przyczynił się również nieduży, ale poręczny format. Przyczyną przyjęcia wspomnianej koncepcji podręcznika była konieczność ukierunkowania tematyki zgodnie ze specjalizacją, która przygotowuje do pracy w muzeach, galeriach, bibliotekach i archiwach oraz przybliża zagadnienia ochrony zabytków. Nie jest on więc skierowany, jak dotychczasowe ujęcia, do szerokiego spektrum słuchaczy studiów historycznych, tylko do studentów kierunku muzeologia i dziedzictwo kulturowe, wprowadzonego do oferty Uniwersytetu Komeńskiego w 2006 r. oraz do innych kierunków studiów, których studenci mają kontakt z badaniami historycznymi (np. historia sztuki, etnologia itp.). Autorzy we wstępie wychodzą z założenia, że ważna jest podstawowa orientacja w wymienionych dyscyplinach i wiedza elementarna, którą można wykorzystać m. in. podczas inwentaryzacji zbiorów²².

¹⁶ A. Gieysztor, *op. cit.*, t. I, s. 5.

¹⁷ K. Skupieński, *Istota nauk pomocniczych historii*.

¹⁸ A. Gieysztor, *op. cit.*, t. I, s. 8.

¹⁹ T. Jasiński, *Nauki pomocnicze historii czy źródłoznawstwo – terminologia czy metody badawcze*, [w:] *Od genealogii do historii społecznej*, red. A. Jaworska, B. Trelińska, Warszawa 2011, s. 180.

²⁰ Np. na gruncie czeskim taki charakter posiada podręcznik: I. Hlaváček, J. Kašpar, R. Nový, *Vademecum pomocných věd historických*, ostatnie wydanie: Jinočany 2002.

²¹ P. Dymmel, *Profesor Józef Szymański*, s. 12.

²² T. Giergiel, *Praktyczna odstona nauk pomocniczych historii w świetle ostatniego podręcznika słowackich*

Od czwartego wydania podręcznik J. Szymańskiego zaopatrzony został w motto: *Hoc opus ortatur saepius ut aspiciatur*. Ukazanie źródła jego pochodzenia ujawnia głęboki humanizm Profesora, a może też jego przekorę. Źródłem owej sentencji jest tekst jednej z trzech inskrypcji wyrytej na pilastrze północnego ościeża romańskiego portalu kościoła w Sagra di San Michele (nieдалеко Turynu) przez rzeźbiarza Niccola i znaczy „Dzieło to, jeśli nań często spoglądać, będzie służyło ku pouczeniu” – wg. Piotra Skubiszewskiego wyraża powszechny w średniowieczu pogląd, iż dzieło sztuki jest środkiem służącym wzbogacaniu ducha, także pomnażaniu wiedzy²³.

Przez wiele lat [podręcznik Józefa Szymańskiego] kształtował – i niewątpliwie będzie kształtował – program dydaktyki uniwersyteckiej w tym zakresie, oddając przy tym postęp w badaniach w obrębie poszczególnych dyscyplin. Służy studentom historii, archiwistyki, historii sztuki, archeologii i bibliotekoznawstwa²⁴.

Dziś można dodać – również studentom nowych kierunków: turystyki historycznej, czy krajoznawstwa. Podręcznik łączył, często trudne i indywidualne teorie dziejowe i metody badań, łączył on osiągnięcia polskiej historiografii, z których czerpał, był ważnym elementem budującym i identyfikującym „lubelską szkołę nauk pomocniczych historii”, której Profesor Józef Szymański był twórcą. Jak wyznał „książka ta przypomina miejsce naszego Uniwersytetu w przemianach metodologicznych, jak i problemowych polskiej kultury z kręgu Clio”.²⁵

BIBLIOGRAFIA:

- Bronowski F., Krzemieńska B., *Z zagadnień źródłoznawstwa w nauce radzieckiej*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 4, 1959.
- Dorna M., *Koncept nauk pomocniczych historii od Johanna Christopha Gatterera do Józefa Szymańskiego. Zarys problemu*, [w:] *Stilo et animo. Prace historyczne ofiarowane Profesorowi Tomaszowi Jasińskiemu w 65. rocznicę urodzin*, red. M. Dorna, M. Matla, M. Sosnowski, E. Syska, przy współpr. W. Barana-Kozłowskiego, Poznań 2016.
- Dymmel P., *Profesor Józef Szymański*, [w:] *Drogą historii. Studia ofiarowane profesorowi Józefowi Szymańskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, pod red. P. Dymmela, K. Skupieńskiego i B. Trelińskiej, Lublin 2001.
- Giergiel T., *Dorobek naukowy w zakresie heraldyki polskiej Józefa Szymańskiego*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, 2018, nowej serii t. XVII (XXVIII).
- Giergiel T., *Praktyczna odłona nauk pomocniczych historii w świetle ostatniego podręcznika słowackich muzeologów*, L’uboš Kačírtek, Radoslav Ragač, Pavol Tišliar, *Múzeum a historické vedy (vysokoškolská učebnica)*, Kraków 2013, Spolok Slovákov v Poľsku, ss. 285, 106 il. „Res Historica”, T. 48, 2015.

muzeologów, L’uboš Kačírtek, Radoslav Ragač, Pavol Tišliar, *Múzeum a historické vedy (vysokoškolská učebnica)*, Kraków 2013, Spolok Slovákov v Poľsku, ss. 285, 106 il. „Res Historica”, T. 48, 2015, s. s. 309-315.

²³ P. Skubiszewski, *Znaki w dziełach sztuki*, [w:] *Wstęp do historii sztuki*. T. 1, *Przedmiot - metodologia - zawód*, [red. nauk. P. Skubiszewski], Warszawa 1973, s. 361.

²⁴ M. Juda, *Profesor Józef Szymański jako organizator i kierownik studiów bibliotekoznawczych w UMCS w Lublinie*, „Wiadomości Uniwersyteckie”, nr 3, 2012, s. 40.

²⁵ J. Szymański, *Clio na mojej drodze*, „Wiadomości Uniwersyteckie” 2010, nr 3-4, s. 19-20.

- Gieysztor A., *Zarys nauk pomocniczych historii* Warszawa 1948. t. 1.
- Hlaváček I., Kašpar J., Nový R., *Vademecum pomocných věd historických*, ostatnie wydanie: Jinočany 2002.
- Jasiński T., *Nauki pomocnicze historii czy źródłoznawstwo – terminologia czy metody badawcze*, [w:] *Od genealogii do historii społecznej*, red. A. Jaworska, B. Trelińska, Warszawa 2011.
- Juda M., *Profesor Józef Szymański jako organizator i kierownik studiów bibliotekoznawczych w UMCS w Lublinie*, „Wiadomości Uniwersyteckie”, nr 3, 2012.
- Kowalski W., *Od krytyki erudycyjnej do historii idei? Nauki pomocnicze historii a historia intelektualna w Polsce po drugiej wojnie światowej*, [w:] *et quorum pars magna fui... Księga pamiątkowa poświęcona profesorowi Zbigniewowi Janowi Góralskiemu*, red. W. Kalwat, A. Penkalla, Kielce 2003.
- Kürbis B., *Metody źródłoznawcze wczoraj i dziś*, „Studia Źródłoznawcze”, 24, 1979.
- Radomski A., *Czy jest możliwa historyczna interpretacja tekstów źródłowych?*, [w:] *Tekst źródła. Krytyka. Interpretacja*, pod red. B. Trelińskiej, Warszawa 2005.
- Skubiszewski P., *Znaki w dziełach sztuki*, [w:] *Wstęp do historii sztuki*. T. 1, *Przedmiot - metodologia – zawód*, [red. nauk. P. Skubiszewski], Warszawa 1973.
- Skupieński K., *Istota nauk pomocniczych historii a miejsce archiwistyki – poglądy Józefa Szymańskiego i lubelskiej szkoły nauk pomocniczych historii*, [w:] *Pomocné vědy historické v současné historiografii a archivnictví*, Praha 2018.
- Stolarczyk M., *Nauki pomocnicze historii w badaniach dziejów regionalnych*, [w:] *Metodologiczne i dydaktyczne problemy historii regionalnej*, red. J. Półcwiartek, A. Zielecki, Rzeszów 1977.
- Szymański J., *Clio na mojej drodze*, „Wiadomości Uniwersyteckie” 2010, nr 3–4.
- Szymański J., *Dzielić czy integrować nauki pomocnicze historii*, „Historyka. Studia Metodologiczne” 9, 1979.
- Szymański J., *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2001.
- Szymański J., *Nauki pomocnicze historii do końca XVIII wieku. Przewodnik metodyczny*, Poznań 1977.
- Szymański J., *Odchodzenie od pozytywistycznego modelu nauk pomocniczych historii*, [w:] *Pamiętnik XII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich*, cz. 1, Katowice 1979.

